גליון רצז • **וירא** • שנת תשפ"ז

דעה

דע את אלקי אביך ועבדהו

מתוך משנתו של כ"ק מרן רבינו שליט"א

פטרון מערכת דעהו
נתנדב לזכות **חיים מרדכי** בן **יוכבד** **פעריל** בת **יוכבד**

משנת החסידות

ביאורים ויסודות מורחבים בתורת מרן הבעש"ט ותלמידיו זיע"א

תפלתו של אברהם אבינו על אנשי סדום - מכח הארת נקודת משיח שבהם | האם נענה אברהם אבינו על תפלה זו? | **'אולי יש חמשים צדיקים' - רומז על נקודת צדיק של שער החמשים** | התגלות אורו של משיח ע"י 'כבשי דרחמנא' | **האות נ' מרמזת על 'נפילה' או על 'שער החמשים'?** | פתיחת שיר השירים כהמשך לסיום ספר תהלים

וַיְשַׁלַּח אֶת לוֹט מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה:

הופעת אורו של משיח מתוך הפיכת סדום

א

תפלת אברהם על סדום נענתה בהצלת נשמת משיח

'כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו'

וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי ה' וגו', הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם רָשָׁע, אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא תִשָּׂא לַמָּקוֹם וגו' (יח, כב-כד).

שנינו בגמרא (ברכות ו:) אמר רבי חלבו אמר רב הונא, כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו וכו'. ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום, דכתיב (יט, כז) 'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם', ואין עמידה אלא תפילה, שנאמר (תהלים קו, ל) 'ויעמוד פינחס ויפלל'. עד כאן לשונם ז"ל. ופרש"י ז"ל: 'אלקי אברהם - שקבע מקום לתפלתו'. 'בעזרו - כדרך שהיה עוזר לאברהם'.

ביאור כוונתם ז"ל הוא, כי כשם שמצינו אצל אברהם אבינו שקבע מקום לתפלתו, כדכתיב 'וישכם אברהם בבוקר' וגו', ובכך זכה לעזר אלוקי, כמו כן כל ההולך בעקבותיו וקובע מקום לתפלתו, זוכה גם הוא שאלקי אברהם יהא בעזרו, כדרך שהיה בעזרת אבותינו.

לכאורה לא נענה אברהם בתפלתו על סדום

אמנם מה שהביאו ז"ל סמיכות להורות כי הקובע מקום לתפלתו יזכה לעזר וסיוע עליון כדרך שהיה עוזר לאברהם מן הפסוק הנזכר המכוון לאותה תפילה שהתפלל אברהם אבינו על הצלת סדום - לכאורה נפלא מלהבין. כי **הלא בפשטות נראה שלא נענה אברהם אבינו בתפילה זו,** ולא הצליח בתפלתו להציל את הערים האל מהפיכה והשחתה. ומעתה ייפלא איך נלמד מכאן דוקא ש'כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו', וצריך ביאור.

לפי האמת נענה יותר ממה שביקש

אך ישוב הדבר הוא, כי אם אמנם כן הוא לפי פשטות הדברים שלא נתקבלה תפלתו של אברהם אבינו בענין הפיכת סדום ועמורה, ולכאורה משמע שלא פעל כלום בכל התשדלותו ובקשותיו. אך לאמיתו של דבר נענה הוא עוד יותר ממה שביקש עליו, **כי הקב"ה קיבל את תפלתו לענין נעלה ונשגב ביותר ממה שעלה על דעתו כלל להתפלל,** ולא חזרה תפלתו ריקם חלילה.

'מצאתי דוד עבדי - בסדום'

והענין, כי אם אכן לא נענה אברהם בתפלתו להציל את אנשי סדום עצמם, הרעים והחטאים לה' מאוד, **אמנם זאת כן פעל בתפלתו - להציל את לוט בן אחיו,** שניצל אך ורק בזכותו של אותו צדיק (רש"י יט, יז). ובלוט הלא היתה גנוזה נשמת משיח בן דוד, שיצא מרות המואביה. ונמצא, שבהצלתו של לוט באותה שעה מתוך ההפיכה, יצאה עמו נשמתו של בן דוד גואלנו שהיתה חבויה וטמונה שם בגלות. וכמו שדרשו ז"ל על הפסוק (תהלים פט, כא; בר"ר נ, י) 'מצאתי דוד עבדי', 'היכן מצאתי אותו - בסדום'. נמצא אפוא, **שכוחו ותפלתו של אותו זקן פעלו את ענין ביאת משיחנו והחשת פדות נפשנו.**

'סדם' - ס"מ הסובב את האות ד"ת

[ועובדא זו שנשמתו של דוד המלך היתה שבויה בתוך הקליפות בין חומות העיר סדום, נרמזה בתיבת 'סדם' גופא. שכן **'סדם'** הוא אותיות **'ס-מ'**, שמו של שורש הסטרא אחרא, הסובבות את אות **ד'** - הרומזת ל'דוד' מלך ישראל. כמו כן האות דל"ת מורה על 'דלת', הרומז למדת המלכות, מדתו של דוד המלך ע"ה, שהיא הדלת והפתח לתחום הקדושה כנודע. והס"מ השתדל למנוע לפתוח את פתח הקדושה. והיינו דכתיב כאן בפרשה כמה פעמים לשון דלת ופתח, כמו 'ויצא אליהם לוט **הפתחה, והדלת** סגר אחריו' (פסוק ו), 'ויגשו לשבור **הדלת**' (פסוק ט), 'ואת **הדלת** סגרו' (פסוק י). לרמז על שסביב הדלת הזה רשעים יתהלכון, בהתנגדותם העזה לעומת פתח הקדושה].

על כל פנים למדנו מזאת, כי מה שלא נענה אברהם אבינו בתפלתו על אנשי סדום, ונראה הדבר כאילו היתה כל השתדלותו להצילם לריק ולבטלה ח"ו, הנה אדרבה, בבקשתו זאת פעל עוד יותר ממה שהתחנן הוא עצמו, כי בכך זכה להוציא את נשמת משיח בן דוד שהיתה גנוזה אצל לוט מגלות.

'ויזכור אלקים את אברהם - וישלח את לוט מתוך ההפיכה'

וכל דברינו אלה פירשם הכתוב כאן להדיא, והוא מה שנאמר (יט, כז-כט), 'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם. וישקף על פני סדום ועמורה ועל כל פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן. ויהי בשחת אלקים את ערי הככר, ויזכור אלקים את אברהם, וישלח את לוט מתוך ההפיכה בהפוך את הערים אשר ישב בהן לוט'.

כלומר, כי כאשר השכים אברהם בבוקר והלך אל המקום אשר עמד שם להתפלל על אנשי סדום, ראה לכאורה כי לא נענה בתפלתו זאת, שהרי בניגוד למה שהתחנן אל הקב"ה ביום אתמול שלא ישחית את הערים האלה, הנה למעשה 'עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן', הרי שלא נתקבלה תפלתו למעלה.

אמנם על כך מסיק הכתוב, 'ויהי בשחת אלקים את ערי הככר, **ויזכור אלקים את אברהם, וישלח את לוט מתוך ההפיכה**', כלומר, כי אם לא נתקבלה תפלתו של אברהם אבינו לגבי הערים עצמם, כי הושחתו בגפרית ואש מן השמים, הנה על דבר אחר - חשוב ביותר לאין ערוך - אכן נזכר אברהם אבינו, במה ש'וישלח את לוט מתוך ההפיכה', אשר בכך ניצלה נשמתו של מלך המשיח, שהיתה שבויה וחבויה באותן הערים אשר ישב בהן לוט.

אשר 'עמד' שם - נוטריקון 'מצאתי דוד עבדי'

ורמז יש לדבר בלשון הפסוק 'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר **עמד** שם', שכן תיבת **'עמד'** נוטריקון **'מ'צאתי **ד**'וד **ע**'בדי'. כלומר ש'עמידתו' זאת בתפילה לפני השומע כל פה, פעלה למצוא ולהציל את נשמת משיח בן דוד, ולהוציאה מתוך ההפיכה.

'כקיטור הכבשן' - רמז ל'כבשי דרחמנא'

עוד יש לרמז במה שנאמר כאן בכתוב 'והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן', על פי מה שביארו בזוה"ק (ח"ג רנב: בפסוק (שמות יט, יח) 'ויעל עשנו כעשן הכבשן') את תיבת **'כבשן'**, שהיא מרמזת על ענין **'כבשי דרחמנא'**, עיי"ש. והכי נמי יש לפרש בדידן, כי מה שעלה קיטור הארץ כקיטור 'הכבשן' דייקא, רומז על שנתגלה כאן 'כבשי דרחמנא'. והיינו **שבתוך כל המהפכה הזו, נצנצה נשמה קדושה ועמוקה שלא היתה ניכרת וגלויה שם כלל,** ודוקא בכוחו של אותו זקן יצתה היא מאפילה לאורה.

כמו כן עצם הדבר מה שלא נענה אברהם בתפלתו להצלת אנשי סדום, ולעומת כן פעל להוציא את נשמת משיח בן דוד, הוא מ'כבשי דרחמנא', ממפעלות התמים דעים, אשר גבהו מבינת אנוש ואין חקר לתבונתו.

הופעת נשמת משיח בדרך סוד והסתר

ואכן כל עצם הופעת נשמה קדושה הלזו נעשתה באופן של סוד ו'כבשי דרחמנא'. כי הרי מיד אחר כן הלך לוט אל המערה (פסוק ל'), שהוא מקום נסתר ביותר, בבחינת כבשי דרחמנא. וכל העובדא של הוצאת שני האומות ע"י הוא ושתי בנותיו, נעשתה בלא ידיעתו, כי לא ידע כלל בשכבה ובקומה (פסוק לג). הרי שבאותה שעה עסק השי"ת באופן של 'כבשי דרחמנא' להוציא את נשמת משיח.

סיכום ותמצית

חז"ל למדו 'כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו' מתפלת אברהם על סדום, אף שלכאורה לא נענה בה. אך באמת נענה יותר ממה שביקש - בהצלת לוט, שבו היתה גנוזה נשמת משיח בן דוד, 'מצאתי דוד עבדי - בסדום'. 'ויזכור אלקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפיכה'. וכל זה נעשה בדרך סוד, בבחינת 'כבשי דרחמנא' - 'כקיטור הכבשן'.

ב

'כל הקובע מקום לתפלתו' - שום תפלה אינה חוזרת ריק

תפלתו של אברהם אבינו היא לימוד לכל איש ישראל

והנה כל מה שהתרחש עם אברהם אבינו - בתפלתו על אנשי סדום, ובקיבול התפילה דוקא על נשמת משיח שלא עלתה על דעתו כלל - לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, כי יסוד גדול הוא בעבודה, **ששום תפלה ובקשה של איש ישראל אינה חוזרת ריקם מלפניו,** ואף אם האדם אינו רואה כן בעיניו, עליו להאמין ולבטוח בבוראו יתברך כי כן הדבר.

תפלה שלא נענתה - נגנזת לעת הצורך

כי כאשר האדם מתפלל ומבקש איזה דבר מאת הבורא יתברך, אזי גם אם לפי ראות עיניו לא נענה הוא בתפלתו, עד שמדמה בנפשו שכאילו לא פעל כלום בכל תפילותיו ובקשותיו, עליו לידע נאמנה **שבוודאי שמע השי"ת את קול תפלתו והיא עלתה לרצון לפני אדון הכל.** ואם אכן לא נענה על אותה תחינה ובקשה פרטית שהפיל לפני השי"ת, האמת היא שתפלתו נתקבלה למעלה, ואם אמנם לא נתקבלה היא כלפי אותו דבר שביקש עתה, הרי זה מפני **שהטמין אותה השי"ת לעת אחרת בעת שיצטרך לישועה גדולה ורבה מזו,** שיתכן שגם המבקש עצמו לא יתוודע מזה כלל, ובעת ההיא יפתח השי"ת את אוצרו הטוב שבו גנוזה את אותה תפלה ובקשה, ובכוחה הגדול תפעול גדולות ונצורות מה שלא עלתה כלל על דעתו של המתפלל.

אין להתייאש כשאין רואים מענה לתפלה

ומעתה **אל לו לאדם להתפעל ולהתייאש אחר שרואה שנעלמה ממנו בקשתו ולא נענה בתפלתו,** אלא עליו להאמין בה' ולבטוח בו שהוא שומע קול שועת עתירה ומאזין לקול תפלת עמו ישראל ברחמיו, ובוודאי נתקבלה היא בשמים. וכדרך שאברהם אבינו, ה'ראש למאמינים' (פס"ז שה"ש ד, ח), בכל מה שהתפלל והתחנן לפני קונו על הצלת סדום ועמורה ולא נענה בתפלתו, האמין בה', ולבסוף ענוהו מן השמים בישועה רבתי יותר ממנה.

המשכת הישועה ע"י רבות האמונה

יתרה מזו, כי יתכן הדבר שעצם הטעם לכך שאין האדם רואה מיד את קיבול תפלתו הוא מפני שבאמת צריך הוא לישועה גדולה מזו, אך **בכדי להמשיך אותה נדרשת על כך אמונה רבה מן המקבל, וכפי גודל האמונה כך היא מדרגת הישועה.** ולפיכך סובבת ההנהגה העליונה שלא יכיר מיד איך תפלתו מתקבלת למעלה, וממילא יצטרך להרבות האמונה והבטחון באלקי עולם, ושוב ע"ז דוקא תימשך אליו אותה הישועה שבאמת הוא זקוק אליה.

'קביעות מקום' - קביעות בתפלה בלי הפסק

ויסוד גדול ונפלא זה הוא שלימדונו רבותינו ז"ל במאמרם הנזכר 'כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו', ודבריהם ז"ל כדרבונות להורות על מעלת התפלה גם בשעה שאין רואים שנענים בה.

ונאמר, ש'קביעות מקום לתפילה' שאמרו כאן, אין פירושה רק לקביעות מקום גשמי, כלומר שהוא מתפלל בכל יום בקביעות במקום ההוא, אלא עומק הכוונה ב'קביעות מקום לתפילה' הוא, **שהאיש הלזה הינו 'קבוע' בתפלתו,** והיינו שהוא מתפלל תמיד להשי"ת בכל עת ובכל שעה באופן קבוע, בלי הפסק כלל. ואפילו בשעה שאינו נענה בתפלתו, לא מונע את עצמו מלהתפלל עוד ועוד, ואינו מרפה כלל מעבודת התפילה, וכענין שאמרו ז"ל (ברכות לב:) 'אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה, יחזור ויתפלל, שנאמר (תהלים כז, יד) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'".

הנה על זה אמרו ז"ל, שאדם הלזה שקובע מקום לתפלתו, יום אחר יום בלי התפעלות והשתנות מכך שאינו רואה בה סימן ברכה, אזי 'אלקי אברהם בעזרו'. כלומר, **שאותו אלקי שהיה בעזרו של אברהם אבינו בשעה שלכאורה לא נענה הוא בתפלתו, הוא גם בעזרתו של האיש ההוא הקובע עצמו בתפלה.** וכשם שלבסוף נתקבלה ופעלה תפלת אברהם אבינו לדבר רב ונשגב יותר ממה שביקש, כמו כן גם האיש הלזה בוודאי יענה בעת שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו, אם בעולם הזה או בעולם העליון, וגם המתפלל עצמו לאו דוקא שידע מזה לעולם, הכל כפי שיקבע חכמתו ית' העליונה הנעלם מכל רעיון. אמנם דבר זה ברור, שתפלתו לא תחזור ריקם, ותעשה פירות באיזה אופן שהוא.

'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם' - בבחינת 'יחזור ויתפלל'

ומעתה, שפיר למדו כן חז"ל דייקא מן הפסוק הנזכר 'וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם', שכן משמעות הכתוב היא, שאברהם אבינו חזר שוב בבוקר השכם לעמוד ולהתפלל באותו מקום שעמד והתפלל שם ביום אתמול. ועל אף שראה שהשחית אלקים את כל ערי הככר ועלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן, והיינו שלא נענה בתפלתו, בכל זאת לא התפעל מזה, אלא חזר והתפלל, 'חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'', והנה בפסוק זה עצמו - אל המקום אשר עמד שם - נרמז מה שלפי האמת בבחינת 'כבשי דרחמנא' אכן נענה בתפלתו והיה אלוקיו בעזרו, שיצא מזה נשמת דוד שהיה גנוז בסדום. ומעתה, היטב יש ללמוד מכאן כי 'כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו'.

סיכום ותמצית

שום תפלה אינה חוזרת ריקם, ואף כשאינו נענה - נגנזת היא לעת שיצטרך לישועה גדולה ממנה. ולכן אין להתייאש, אלא להוסיף אמונה ובטחון, ולפי האמונה כך הישועה. 'קביעות מקום לתפלה' - להיות קבוע בתפלה בלי הפסק, כאברהם שחזר והתפלל 'אל המקום אשר עמד שם', אף שראה שלא נענה.

ג

'אולי יש חמשים צדיקים' - נקודת צדיק שבבחינת שער החמשים

נבוא להרחיב קצת את הדיבור בענין גילוי אורו של מלך המשיח שנפעל ע"י תפלתו של אברהם אבינו על אנשי סדום.

גילוי נקודת צדיק אף באנשי סדום

הנה עומק הענין במה שהשתדל אברהם אבינו ללמד זכות אפילו על אנשי סדום הוא, **כי ביקש בכך לעורר את בחינת 'ועמך כולם צדיקים'** (ישעיה ס, כא), שעליה אמרו חז"ל (סנהדרין צ.) 'כל ישראל יש להם חלק בעולם הבא, שנאמר ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ'. ואברהם אבינו השתדל לגלות את נקודת צדיק גם באנשי סדום, ולדון אף אותם לכף זכות, [שלמעשה שבו הם ונתגלגלו אחר כך בנשמות דור גלות מצרים, כנודע מהאריז"ל (שעה"כ פסח א')], ובכך לבטל את הדין הקשה שנגזר עליהם ליהפך.

עולם הבא הוא בחינת 'שער החמשים'

ולפיכך פתח אברהם אבינו את תפלתו לומר 'אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר, האף תספה ולא תשא למקום למען חמשים הצדיקים אשר בקרבה' (יח, כד). כי נודע ש'עולם הבא' - ששם מתגלה נקודת צדיק הגנוזה בכל איש ישראל - הוא בבחינת שער החמשים, שכן 'שית אלפי שנין הוי עלמא, וחד חרוב' (שם צז.), והאלף השמיני הבא אחר אלף השביעי, הוא עולם הבא [ונרמז בתיבת **'הבא'** העולה כמנין שמונה]. והרי מספר מ"ט הוא ז' פעמים ז', ומדת 'חמשים' מורה על מדרגת שמיני שלאחריו. נמצא שעולם הבא - שהוא אחר העולם הזה - הוא בבחי' שער החמשים. ועל כן כדי לעורר את מדרגת עולם הבא, ביקש אברהם

אבינו בתפלתו 'אולי יש חמשים צדיקים', כלומר נקודת צדיק שבבחי' שער החמשים.

האות נ' - נקודת צדיק היורדת עד למטה

והנה נקודת צדיק זו, בחינת שער הנ', **עם רוב עומקה וגדלותה למעלה, היא יורדת ומתפשטת עד למטה מטה**, וביכולתה לרדת למקומות נמוכים ביותר. כענין המבואר בחז"ל (ברכות ד:) שהאות נ' מורה על נפילה, כדכתיב (עמוס ה, ב) 'נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל', המורה על כח ירידתה של אות זו עד תחתית המדרגות. כי היא נמצאת בכל מקום, גם באלו שיורדים עד לתהום, כטעם 'ועמך **כולם** צדיקים'.

רגל הקו"ף - בצורת נו"ן פשוטה

וירידה זו של האות נ' נרמזת ברגל השמאלית של האות קו"ף, היורדת למטה מכל שאר כ"ב האותיות, שעליה נאמר (משלי ה, ה) 'רגליה יורדות מות', שהיא רגל ההוד - שבקו השמאל - שנפגמה בענין 'ויגע בכף ירכו' (להלן לב, כו; זוה"ק ח"ג רמג.), ונמשכה למטה להיותה רגל הקו"ף. שכן רגל זו היא בצורת ן' פשוטה, והרי זה מורה על ירידת האות נ' עד עמקי המדרגות. אמנם סוף סוף גם האות ק' היא אות מאותיות התורה, והיינו שבשורשה היא קדושה. כמו כן היא עצמה מורה על ק'דוש (שבת קד.). והיינו כאמור, שהיא מדרגת שער החמשים, נקודת צדיק הקדוֹשה, הנמשכת ויורדת עד למטה.

'מי העיר ממזרח צדק' - תיקון רגל הקו"ף

ואברהם אבינו השתדל כל ימיו על תיקון רגל הקו"ף, והיינו להעלות את בחינת 'נפילה' של הנ' - הרמוזה ברגל הק', עד לשורשה הרמה למעלה. ויש לומר, שעל כך נאמר עליו (ישעיה מא, ב; בר"ר ב, ג, ראה שבת קנו:) 'מי העיר ממזרח **צדק** יקראהו לרגלו', שכן **'צדק'** הוא אותיות **'צד ק'**, מרמז על צד שמאל של האות ק'. ואברהם אבינו השתדל לתקן את מדת 'צדק'[א]. וזהו שאמר הכתוב 'מי העיר ממזרח צדק', והיינו שהשתדל שיאיר אור השמש - העולה ממזרח - לבחינת 'צדק', ובזה תומתק רגל הקו"ף שנמשכה למטה, ותקום מנפילתה. וזה כדרך שאחר 'ויגע בכף ירכו' נאמר (פסוק לב) 'ויזרח לו השמש'. ופרש"י (ע"פ בר"ר עח, ה): 'לרפאות את צלעתו'.

'חמשים צדיקים' - העלאת ה'נפילה' ל'שער החמשים'

והנה בענין זה התפלל אברהם אבינו גם כאן ואמר 'אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר', ונתכוון לומר, **שאם אכן יש בתוך העיר אות נ' - המורה על נפילה, יש להעלותה לשורשה ולהפכה לבחינת שער החמשים**, ובכח זה נוכל לתקן ולקרב אף רחוקים אלו כאנשי סדום, ולגלות בהם ענין 'ועמך כולם צדיקים'[ב].

'אולי יש' - כמנין 'משיח' חסר אחד

ויש לרמז הדבר במה שביקש אברהם 'אולי יש חמשים צדיקים', שכן **'אולי יש'** עולה כמנין א' פחות ממספר **'משיח'**, כלומר, שהשתדל לגלות את מדרגת 'משיח' - נקודת צדיק - שבהם, וזה ע"י הוספת הכולל, להיותו עולה כמנין משיח ממש. אך למעשה לא עלה הדבר בידו, כי לא הגיע עדיין זמן התיקון לפגמם של אנשי סדום, עד כי יבוא שילה, ואז לא נצטרך עוד הכולל להשלימו.

סיכום ותמצית

אברהם ביקש לגלות באנשי סדום את נקודת הצדיק, 'ועמך כולם צדיקים', שהיא בבחינת שער החמשים - עולם הבא. נקודה זו יורדת עד למטה, כאות נ' המורה על נפילה, ורגל הקו"ף רומזת לירידתה. אברהם השתדל לתקן את מדת 'צדק' ולהעלות הנפילה לשורשה. 'אולי יש' - כמנין 'משיח' חסר אחד, כי לא הגיע עדיין זמן התיקון.

ד

דוד ושלמה בגילוי נקודת משיח - 'כל הנשמה' ו'ישקני מנשיקות'

'כל הנשמה תהלל י-ה' - נקודת משיח שבתוך כל איש ישראל

והנה דוד המלך, נשמת משיח שניצולה מתוך העיר סדום, רמז את נקודת צדיק זו בסוף ספרו, שכן בסיום ספר תהלים פגע דוד המלך בנקודת משיח, ואשר הוא ידון את כל האדם לכף זכות, ויעלה ויגביה את כל איש מישראל למדרגת שער החמשים.

וזהו שסיים את ספר התהלים בפסוק 'כל הנשמה תהלל י-ה'. כי **'י-ה'** מרמז על האות **נ'**, שכן **'י'** פעמים **'ה'** עולה כמספר נ'. ועל כך אמר 'כל הנשמה תהלל י-ה', כלומר, שבסוף יומיא יבוא משיח, והוא יגלה את נשמת רוח חיים וחלק אלוק ממעל שבתוך כל איש ישראל, נקודת שער החמשים, אשר מצדה נחשב כל אחד לצדיק ואיש נשמה.

'ישקני מנשיקות פיהו' בפתיחת שיר השירים - כהמשך לסיום ספר תהלים

ושלמה בנו של דוד ביקש גם הוא להמשיך את עבודת דוד אביו, ולגלות ביתר שאת את נקודת משיח, בחינת 'ועמך כולם צדיקים', אליה רמז דוד בפסוק 'כל הנשמה תהלל י-ה'. ולפיכך פתח שלמה את מגלת שיר השירים בפסוק (שה"ש א, ב) **'ישקני מנשיקות פיהו'** וגו'. ועומק 'נשיקות' אלו מתפרש על ענין 'מיתת נשיקה', המורה על התגלות נקודת צדיק.

[גם על דרך הרמז נרמז בפסוק זה ענין נשיקין, כי **'תהלל'** בגימ' **'נשיקה'**. כמו כן שאר התיבות **'כל הנשמה - י-ה'** עולות כמנין **'נשיקה'**, כזה: **'נשק' - 'י-ה'**].

'תשב אנוש עד דכא' - התעוררות נקודת התשובה בשעת ההסתלקות

דהנה, **קודם הסתלקות האדם צריך שתתעורר בו את נקודת צדיק שבקרבו, חלק ה'משיח' שבו**, אשר על ידו יוכל לבוא ולקבל חלקו לעולם הבא. ועל זה נאמר (תהלים צ, ג) 'תשב אנוש עד דכא, ותאמר שובו בני אדם', ופירשוהו חז"ל (ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א) 'עד דכא' - עד דיכדוכה של נפש. כלומר שעד שעת מיתה אפשר עדיין לשוב בתשובה, ובאותה שעה צריך שתתעורר באדם לכל הפחות איזו נקודה של תשובה, שהיא התגלות נקודת משיח שבכל אחד ואחד[ג].

ומעתה, אחר שהתחיל דוד המלך לגלות את חלק 'משיח' זה, נקודת הצדיק שבכל איש ישראל, באמרו 'כל הנשמה תהלל י-ה', ביקש גם שלמה המלך לישב על כסא ה', ולדון את כל אדם לכף זכות, בבחינת 'ועמך כולם צדיקים'. ועי"ז אמר 'ישקני מנשיקות פיהו', כלומר, **שתופיע ותתגלה מדרגת 'נשיקין' אלו שבעת ההסתלקות, שהיא התגלות נקודת משיח.**

נשיאת בת פרעה - כענין נפילת הנו"ן

ובהשתדלותו זאת של שלמה לגלות את נקודת צדיק, בחינת שער החמשים, נשא הוא את בת פרעה, והרי זה כענין נפילת הנ' הנ"ל. וכענין דאמרינן בגמרא (סנהדרין צח.) **שמשיח יתיב אפתחא דרומי**, המורה גם כן על הימצאותה של נקודת משיח במקומות הירודים ביותר.

'נעץ קנה בים' - נפילה במקום עלייה

אמנם למעשה לא הצליח שלמה בכך, ועל זה אמרו חז"ל (שבת נו:) 'בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריאל ונעץ קנה בים ועלה בו שירטון, ועליו נבנה כרך גדול של רומי'. 'קנה' זה שנעץ גבריאל [בגימ' **'רום'**] הוא כענין דכתיב (תהלים סח, לא) **'גער חית קנה'**, הנאמר על אדום (פסחים קיח:). והיינו, שלא עלה הדבר ביד שלמה לתקן בשלימות את שער החמשים, ועל כן לא גרם לו הדבר אלא נפילה - הנמשכת גם כן מהאות נ'.

התיקון לעתיד לבוא 'ראשון לציון הנה הינם'

ובזוהר הקדוש (ח"ג רנא:) ביארו את פסוק זה ונעיצת הקנה על ענין המשכת רגל הקו"ף, שעניינה המשכת האות נ' למטה. ואמרו שם, שעתיד הקב"ה לשבור את רגל הקו"ף, ולעשותה ה', ויתהפך מ**'קנה'** ל**'הנה'**. ועל אמר הנביא ישעיה (מ, י) **'הנה** ה' אלקים בחזק יבוא וזרועו מושלה לו, **הנה** שכרו אתו ופעולתו לפניו'. ונאמר עוד קרא לאמר (שם מא, כז) 'ראשון לציון [בגימ' 'קו"ף'] **הנה** הינם ולירושלים מבשר אתן', אמן סלה.

סיכום ותמצית

דוד המלך רמז לנקודת משיח בסיום ספר תהלים: 'כל הנשמה תהלל י-ה'. שלמה ביקש להמשיך ולגלותה, ופתח 'ישקני מנשיקות פיהו' - נשיקה שבעת ההסתלקות, שבה מתעוררת נקודת התשובה שבכל אחד. ובכך נשא את בת פרעה, כענין נפילת הנו"ן. אך לא עלה בידו, ונעץ גבריאל קנה בים ועליו נבנתה רומי. ולעתיד לבוא תתהפך לה', ראשון לציון 'הנה' הינם.

א. וכענין המבואר בזוהר הקדוש (ח"ג רצב.) שאמר רבי שמעון בר יוחאי קודם הסתלקותו 'אסהדנא עלי, דכל יומאי הוינא מצטער על עלמא דלא יערע בדינוי דצדק ולא יוקיד עלמא בשלהובוי'.

ב. עוד יש לרמז בזה, דהנה כאשר נחשוב מספרן של האותיות מאות א' עד האות נ', כזה: א, ב, ג וכו', יעלו כמנין קצ"ה. כמו כן מנין הצדיקים שחשב אברהם בתפלתו - נ, מה, מ, ל, כ, י - עולים מכוון למספר זה קצ"ה. וזהו שאמר הכתוב (יט, ד) 'טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום נסובו על הבית וגו' כל העם **מקצה**', ופרש"י: 'שאפילו צדיק אחד אין בהם'. ועומק הדבר הוא, כי כאשר התפלל אברהם אבינו אולי יש כמנין קצ"ה צדיקים, בכך ניתנה להם הזדמנות ויכולת לאחוז בזה, ולעורר נקודת צדיק שבהם ולהצדיק מעשיהם. וזהו החידוש שגם בכל זאת לא היה אף אחד שאחז בה.

ג. וזהו שנאמר 'תשב אנוש עד דכא', שכן **'תשב'** אתוון **'שבת'**, **'אנוש'** בגימ' א' פחות ממנין **'משיח'** [כנ"ל 'אולי יש'], ורומז לימות החול, שבהם מכונה ה'אדם' בשם 'אנוש', כטעם הכתוב (לעיל ד, כו) 'ויקרא את שמו אנוש, אז הוחל לקרוא בשם ה'', (ואכמ"ל). ועל כך אמרו חז"ל (שבת קיח:) 'כל המשמר שבת כהלכתו, אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש מוחלין לו'. כי בשבת - בחינת 'תשב אנוש עד דכא', זוכים לעשות תשובה שלימה, 'ותאמר שובו בני אדם'.

א

אברהם אבינו ביקש לגלות את נקודת משיח ולתקן את סדום

אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר (יח, כד).

אברהם אבינו פתח את תפלתו על הצלת סדום בתיבות **'אולי יש'** העולות בגי' **'אנוש'** שהוא לשון של **יאוש**, והוא בגי' **א' פחות** ממספר **'משיח'**. כי עניינו של משיח הוא לגלות את **התיקון השלם**, ולהביא את כל הבריאה אל התכלית והתיקון. ולכן הוא **נעלה מן היאוש**, כי מצד נקודת משיח יש **תיקון לכל אחד** בכל מצב, ולכן **אין מה להתייאש** ח"ו. ואת נקודה זו ביקש אברהם אבינו לעורר בתפלתו, ובכך להביא את אנשי סדום **לתיקונם**, באופן שלא יצטרכו להיאבד מן העולם כאשר נגזר עליהם [בפרט מאחר שהיתה **נשמת משיח** עצמו גנוזה בקרבם, כמו שאמרו חז"ל על הפסוק "מצאתי דוד עבדי" (תהלים פט, כא) 'היכן מצאתיו, **בסדום**' (ב"ר מא, ד), מפני שיצאה **מלכות בית דוד** מזרע רות המואביה שהיא מצאצאי בנות לוט].

ומנה אברהם אבינו בתפלתו כמה מיני מספרים של צדיקים, אשר בזכותם אמר להציל את ערי סדום. והזכיר **חמישים** צדיקים (יח, כד), **ארבעים וחמשה** (שם, כח), **ארבעים** (שם, כט), **שלושים** (שם, ל), **עשרים** (שם, לא) **ועשרה** (שם, לב), יחד כולם **קצ"ה צדיקים**. וזה מה שנאמר אחר כך כאשר באו כל אנשי סדום ונסבו על בית לוט "מנער ועד זקן כל העם **מקצה**" (יט, ד), ופירש רש"י 'מקצה העיר עד הקצה, שאין אחד מהם מוחה בידם, **שאפילו צדיק אחד אין בהם**'. ולפי האמור יש לפרש, דהיינו אשר מכל **קצ"ה הצדיקים** שהזכיר אברהם אבינו בתפלתו, לא היה בהם **אפילו צדיק אחד**, אלא **כל העם מ'קצה' עד 'קצה'** הגיעו על בית לוט בתכלית **הרשעות**. ובעומק הדברים יש לבאר, כי היתה להם האפשרות להיתפס בכח תפלתו של אברהם אבינו, ולגלות **נקודה של צדקות הגנוזה בהם**, אבל הם לא רצו בכך והתחזקו ברשעותם.

והענין הוא, כי עניינו של משיח אשר יביא את כל העולם לתיקונו, הוא ענין עמוק ונשגב ביותר. ולכן הוא שייך לענין של **'קצה'**, כי הוא הולך **מן הקצה** אל **הקצה**. לפי שמצד אחד הרי זו נקודה **נעלית ונשגבה** היכולה לתקן ולרומם את כל הבריאה מן המקום הנמוך ביותר **עד קצה השמים בתכלית רום המדרגות**. ומצד שני, אם טועים ח"ו בענין זה, יכולים להגיע על ידי זה אל **קצה התחתון בדיוטא הנמוכה ביותר**. ומספר זה של **'קצ"ה'**, הוא מנין כל האותיות מאות **א' עד נ'**, כי אות **נ'** יכולה להיות בחי' **שער החמישים** שהיא תכלית **העליות** ורום המדרגות, ומצד שני יכולה להיות ח"ו בבחי' **"נפלה** ולא תוסיף קום" (עמוס ה, ב; ברכות ד:), ולכן צריכים **לסמכה** ברוח הקודש מנפילתה (ברכות שם).

וכאשר התפלל אברהם אבינו על אנשי סדום, אשר היו בבחי' **קצה התחתון**, ועמדו לפני הפיכת עריהם באופן שיגיעו **לתחתיות הארץ** למקום הנמוך ביותר. רצה לעורר בתפלתו את **נקודת משיח**, אשר היא הנקודה היכולה להגיע **עד תהומות הארץ** ולגלות שם את **התיקון**. ואילו היו נתפסים בנקודה זו, היו יכולים **להתעלות בבת אחת** ולהינצל מגזר דינם. אבל כאשר הרשיעו ולא רצו להיאחז בקדושה זו, נגמר דינם **להפיכה**. מלבד לוט אשר זכה להינצל מתוך ההפכה, ויצאה מתוכו **נשמת משיח**, אשר בסופו של דבר יביא הקב"ה על ידו את העולם כולו אל **התיקון השלם**.

ב

תפלות אברהם אבינו פעלו על נשמת משיח

ויבואו שני המלאכים סדומה בערב (יט, א).

פירש רש"י: 'וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום, אלא מלאכי רחמים היו, וממתינים שמא יוכל אברהם ללמד עליהם סניגוריא'.

הנה מעיכוב זה של המלאכים, אשר הגיעו לסדום רק בערב, נגרמו כמה וכמה תוצאות. ואחת מהן היא החפזון הגדול שהיה בעת יציאת לוט ומשפחתו מסדום, כי לא הספיק לקחת עמו שום דבר בלכתו, כאשר החזיקו המלאכים בידיו והוציאוהו משם. ויש לומר כי מטעם זה גם לא היו מוכנים בני המשפחה כראוי אל היציאה עם כל תנאיה, ומזה נגרם מה שהביטה אשתו אחריו ונהייתה נציב מלח, כי לא היתה מוכנה לכל כללי היציאה. ומחמת זה שנהייתה אשתו נציב מלח, התגלגל כל מעשה לוט ובנותיו, כאשר סברו כי אדם אין בארץ מלבד הן ואביהן, והרי הוא אינו יכול להוליד עוד תולדות מאחר שמתה אשתו, ונמצא העולם חרב.

והנה ידוע מדברי הספה"ק כי נשמת משיח יצאה דוקא באופנים כאלו, כי אם לא כן היו הקלי' אוחזות בה בתוקף גדול. לפי שהיא נשמה גדולה אשר נפלה בעת חטא עץ הדעת אל עמקי כוחות הטומאה, ולולא ההסתר הגדול סביב הוצאת נשמה זו, לא היתה יכולה לצאת מתחת ידיהם ח"ו. ולפי זה נמצא כי כאשר התפלל אברהם אבינו על הצלת סדום ועריה, וחשב בדעתו שאין תפלתו פועלת מאומה, שהרי לא קיבל הקב"ה את תפלתו. אבל הרי על ידי תפלתו התעכבו המלאכים והתגלגל כל הענין, עד שעל ידי זה יצאה נשמת משיח מאסרה, והתקרב העולם עוד אל התיקון השלם.

ג

עיוות הדין של אנשי סדום תלוי במיעוט הירח

וכמו השחר עלה (יט, טו).

פירש רש"י (לקמן כד) כי הפיכת סדום היתה **בעלות השחר, בשעה שהחמה והלבנה עומדים ברקיע**. ויש לבאר את הענין בזה על פי פנימיות הדברים, לאיזה צורך יש לציין את השעה שבו היתה הפיכת סדום, ומה שהשמש והירח נמצאים בה ביחד ברקיע.

ויש להקדים את דברי האריה"ק (שעה"פ פר' שמות), שכתב כי אנשי סדום נתגלגלו בנשמות **דור המדבר**, ואצלם נתקן **עיוות הדין** שהיה בסדום על ידי פרשת **"ואלה המשפטים"**, עי"ש. ולפי דברים אלו צריכים להתבונן ולמצוא איזה **שורש אמיתי** על פגמם של אנשי סדום, כדי שיוכלו **ללמד זכות** על נשמותיהם המתגלגלות ובאות בנשמות בני ישראל. כי אי אפשר להיות שיהיו **סתם רשעים בלי שום שורש ויסוד שיש בו ממש**, ויֵצאו מהם נשמות בני ישראל דור דעה מקבלי התורה הק'. ויש לומר כי שורש הדין המעוות של סדום, תלוי **בדין הראשון** שהיה בעולם, הוא הדין שעשה הקב"ה **בין השמש והירח**, אשר בסופו של דבר אמר **'הביאו עלי כפרה'** (חולין ס:), הרי שזה נחשב **כביכול כענין של עיוות הדין**. ומכח זה הדין השורשי, אשר לאנשי סדום היתה שייכות עמו, ובו נאחז ענין של עיוות וקלקול, השתלשלו הדברים עד שהגיעו לעיוות הדין המוחלט [כי בסדום היתה גנוזה **נשמת משיח** ומלכות בית דוד כנ"ל, אשר הוא בחי' **מדת המלכות**, ולכן **'סדום'** בחשבון ס' דמנצפ"ך (העולה ת"ר) עה"כ הוא בגי' **שם 'אדנ"י' במילואו** (אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד) שהוא השם של **מדת המלכות**. ולכן היתה להם שייכות מיוחדת עם תיקון הדין של **מיעוט הירח**, אשר הוא ענין **תיקון מדת המלכות**, ואכמ"ל].

ובזה יש לבאר גם למה **ריחקו כל כך את העניים**, כי כל ענין העניות מושרש **במדת המלכות** הנחשבת בבחי' **דלה ועניה** 'דלית לה מגרמה כלום'. והרי אילו לא היה **מיעוט הירח**, לא היתה הירח נהיית **עניה ודלה** לעולם. ומפני שהם נאחזו בדין אשר בין השמש והירח, ביקשו **לתקן את מיעוט הירח**, וחשבו לעשות זאת באופן **שיבטלו את העניים מן העולם**, ויתנהגו באופן של **'שני מלכים בכתר אחד'**, כאשר **אף אחד אינו נזקק לזולתו**, וכל בני עריהם אינם דלים ואביונים כלל [וזה הוא ענין כל עיוותי הדינים שלהם, כגון מה שאמרו כי מי שמכים אותו צריך לשלם למכהו וכדו' (סנהדרין קטו:). אשר תכליתם היתה למען ישמרו האנשים את עצמם שלא יוזקו ולא יחלשו, כך **שאף אחד לא יהיה נצרך לבריות**].

ופשוט וברור שאין זה אלא **עיוות הדין** ועוון חמור עד מאד, כי אין מתקנים את הקלקול והעניות על ידי **רדיפת העניים והאביונים**, ואי אפשר לקרב את העולם לתיקונו על ידי **אכזריות**, ולא זה מה שיגרום להיות שני מלכים בכתר אחד. מה גם שאי אפשר להמשיך עניינים כאלו **לפני הזמן**, וכל עוד שאין העולם במצב של 'שני מלכים בכתר אחד', אזי כל מה שרק ינסו לעשות בני האדם מעצמם בבחי' זו, הרי הוא נידון לכישלון ודאי, כי **אי אפשר לתפוס מדרגות כאלו "עד שתחפץ"**. אבל זה היה **השורש האמיתי** לכל עניינם של אנשי סדום, ומכח זה באו לכל קלקוליהם. וזה מה שנרמז בדברי חז"ל שנהפכה סדום בשעה **שהחמה והלבנה שולטים כאחד**, להורות כי אילו היו זוכים להתקשר **לשורש עניינם** באופן מתוקן, היה זה מתקן את השמש והירח להיות בבחי' **שני מלכים בכתר אחד**.

ד

תפלת לוט נתקבלה מכח ענוותנותו של משה רבינו

אמלטה נא שמה הלא מצער הוא (יט, כ).

איתא בספה"ק זרע קודש (פרי לך לך ד"ה במה) על פי דברי חז"ל בגמ' (חולין פט.), שהיה **משה רבינו** בבחי' ביטול **וענוה** יותר **מאברהם אבינו**, כי אברהם אבינו אמר על עצמו רק "ואנכי עפר ואפר", ואילו משה רבינו אמר "ונחנו מה", ובחי' 'מה' הוא ביטול יותר מ'עפר ואפר', עי"ש.

ויש לומר כי מזה הטעם הועילה **תפילתו של לוט** על הצלת צוער, והסכימו עמו מן השמים על כך ולא נהפכה העיר. והיה בזה יותר **מתפילתו של אברהם אבינו**, אשר ביקש להציל בתפלתו לכל הפחות אחת מערי סדום, ובכל זאת לא הצליח. והיינו כי אצל לוט היתה כלולה נשמת **משיח** כנ"ל, ובו יש את בחי' הענוה של **משה רבינו**, שהרי **משה ומשיח** הולכים ביחד (זוה"ק ח"א כה:, ועוד), ומכח זה הועילה תפילתו יותר.

וזה מרומז כמה פעמים בפסוקים אלו, כי אמר "אמלטה נא שמה הלא מצער היא" וגו', והנה ראשי התיבות **ש'מה ה'לוא מ'צער'** הם אותיות **'משה'**, וכן **'שמה'** הוא אותיות **'משה'**. וכך גם אחר כך כתוב **"מהר המלט שמה"** וגו' (שם, כב), וראשי התיבות **מ'הר ה'מלט ש'מה** הם גם כן **'משה'**. ובזה נרמז כי מפני שהיה עמו בחי' הביטול של משה, לכן הועילה תפילתו. וזה מרומז בדברי המלאך בתחלה כאשר אמר לו "ויאמר המלט על נפשך" (שם, יז), אשר ראשי התיבות **ו'יאמר ה'מלט ע'ל נ'פשך** הוא **'ענוה'**, כי מכח הענוה אשר היתה עמו יזכה להינצל. וזה מרומז גם כן בשם העיר **'צוער'**, אשר הוא לשון של **'זעיר'** המורה על **ענוה וביטול**.

ובהנחה זו מבואר גם מה שנאמר "ומלך בלע היא צוער" (בראשית יד, ב), אשר 'בלע' זה הוא לשון **'בלעם'** (ע"ח שי"ח פ"ד), ולכאורה למה הלך להיות **מלך צוער** דוקא. אבל הוא מפני שהיה בלעם בבחי' "זה לעומת זה" **כנגד משה רבינו**, ולכן רצה למלוך דוקא על **צוער** אשר ניצלה על ידי **בחי' הענוה של משה רבינו**.

ה

הבכיה של הסט"א צריכה בירור על ידי סוד השופר

ותלך ותשב לה מנגד הרחק כמטחוי קשת וגו', ותשא את קלה ותבך (כא, טז).

כאן מצינו ענין של **בכיה אצל הגר** מן הסט"א, וכך גם מצינו אצל **אם סיסרא** שנאמר בה "ותיבב אם סיסרא" (שופטים ה, כח), אשר משם למדו חז"ל (ר"ה לג:) ענין במצות התקיעות בראש השנה.

וביאור הדברים הוא, כי הנוק' של הסט"א נקראת לילי"ת מלשון **יללה ובכיה**, וצריכים **להוציא ממנה את זה הכח**, ולהעלות אותו אל הקדושה. והעלאה זאת נעשית על ידי **תקיעת שופר**, אשר בלא זה נשארת **הבכיה אצל הסט"א** ואיננה דבר מקובל [כמו שנתבאר במקו"א באריכות, כי הבכיה צריכה להיות **בכיה של תקוה ואמונה**, ולא **בכיה של יאוש** ח"ו. ולכן דוקא השופר המעורר את **התיקון השלם**, הוא מביא את הבכיה להיות בכיה של **תקוה אל התיקון**].

ולכן מצינו כאן שהקב"ה שמע את **קול הנער** בבכייתו (כא, יז), ולא את בכיית הגר. כי על הגר נאמר שהיתה **"הרחק** כמטחוי **קשת"** (שם, טז), ואיתא בזוה"ק (ח"ג רל:) אשר **'קשת'** מורה על **תק'יעה ש'ברים ת'רועה**, ואם כן הרי **שהתרחקה** מן **התקיעות**, ולכן **לא שמע הקב"ה את בכייתה**. מה שאין כאן ישמעאל שנאמר בו שהיה "רובה **קשת"** (כא, כ), הרי שהיה לו שייכות עם **התקיעות**, ולכן **שמע הקב"ה את בכיותיו**.

ומצינו עוד שייכות לישמעאל עם ענין התקיעות, כי השופר הוא ענין של הכרזה על **החזרה** של כל דבר **אל השורש**, שזה הוא ענין **התיקון השלם** המתעורר בקול השופר. וכמו שמצינו במצות **היובל** שנאמר בו "ושבתם איש אל אחוזתו" (ויקרא כה, י), שהוא ענין **חזרה אל השורש**, וקדושה זו תלויה **בתקיעה בשופר**. ויסוד ענין החזרה אל השורש רואים אצל ישמעאל, שנאמר אצלו "ותקח לו אמו **אשה מארץ מצרים"** (בראשית כא, כא), ופירש רש"י: 'ממקום גדוליה, שנאמר "ולה שפחה מצרית", והיינו דאמרי אינשי זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי'. הרי שנמצא אצלו במיוחד ענין של **חזרה אל השורש**, ולכן יש לו שייכות אל ענין **השופר**.

חובת הלבבות

שער הבטחון פרק ג
שיעור יא - ב

שיעורי השקפה ומוסר בדרך החסידות

התבוננו מאד וראו:

א טיפערע התבוננות און אפשאצונג אויף אונזער דור

נורא עלילה:

דער רבש"ע האט דא א פלאן וואוהין ער וויל אנקומען

עס איז וויכטיג צו האבן א קלארע בליק אויף אונזער דור | **דורכדעם קען מען דערגיין וואס דער רבוש"ע וויל פון אונז** | עס איז נישט שייך ארויסצוהאבן א קלארע בילד - אויב מען באטראכט עס בלויז פון אויבנאויף | **פון אינעווייניג קען מען נישט אבזערווירן דעם בילד** | מען דארף ארויסגיין דערפון און עס באטראכטן פונדרויסן | **א פריערדיגער דור איז גרניגער צו באטראכטן** | א פרעמדער גאסט קען בעסער ארויסהאבן א מנהג מדינה | **מיר זענען נישט שולדיג אין די היינטיגע שוואכקייטן** | דער רבוש"ע האט אזוי געפירט | **ער האט א ציל דערמיט** | מיר דארפן אריינקלערן וואס ער וויל פון אונז

וואס זענען די שוועריקייטן פונעם היינטיגן דור?

אויסער די נקודה וואס מען האט אויסגעשמועסט (אינעם פריערדיגן גליון), אז דער היינטיגער דור מוטשעט זיך מיט אמונה - מכח די פראפאגאנדע פון 'כוחי ועוצם ידי' - איז נאך אינ'אמת'ן פארהאן אסאך מער וואס אפצולערנען אויפן היינטיגן דור, אירע שוועריקייטן און די לעזונג דערצו.

תנאי קודם למעשה: מען מוז טראכטן רואיג

כדי צו קענען אריינגיין אין דער דאזיגער סוגיא - מוז מען דאס דורכטראכטן מיט 'ישוב הדעת' און א טיפע התבוננות, וויל מען קען נישט ארומנעמען אזא בריייטע און וויכטיגע סוגיא - מיט אן אויבערפלעכליכן בליק. און דאס גופא איז א חלק פון די שווערקייטן פונעם היינטיגן דור, אז עס איז נישטא קיין 'ישוב הדעת', דער יצר הרע האט אויפגעשטעלט א מיליטער פון 'טרדות' - וועלכע באשטייט פון די אלע פארגעשריטענע כלים בזמן הזה - וועלכע האלטן דעם מח פארנומען טאג און נאכט, אז מען האט פשוט נישט קיין צייט צו טראכטן! עס איז כמעט נישטא היינט אזא בילד, צו זען ווי א מענטש זיצט פארטראכט אין א מצב פון 'ישוב הדעת'! דערפאר דארף מען טאקע האבן א באזונדערע אנשטרענגונג אויף דעם, זיך מיישב צו זיין מיט א רואיגקייט, און דורכטראכטן די דאזיגע סוגיא מיט א טיפע און דורכדרינגליכע מחשבה.

מען דארף עס באטראכטן פונדרויסן

נאך א נקודה: בגשמיות פארשטייט יעדער איינער, אז דער וועלכער וויל אבזערווירן א געוויסן בילד - קען נישט זיין א חלק פונעם בילד, נאר ער מוז שטיין פונדרויסן און עס אבזערווירן פון דארט. די זעלבע זאך איז אין השקפה: בשעת ווען א מענטש איז איינגעטונקען 'אין' א געוויסער מצב - איז אים זייער שווער אויפצוכאפן וואס עס טוט זיך מיט אים, וויל ער איז דאך פון אינעווייניג! ער קען נישט אפטייטשן דעם מצב - וויל ער איז 'איינס' מיטן מצב! וויי מען זעט בחוש, אז ווען מען פארט ערגעץ אין א פרעמדע מדינה צו גאסט - כאפט מען זייער שנעל אויף דעם מהות פון דער מדינה - אסאך מער ווי די מענטשן וועלכע וואוינען שוין דארט יארן לאנג. וויל די ארטיגע אידן זענען שוין צוגעוואוינט צום גאנצן לעבנ'ס שטייגער, און זיי כאפן שוין נישט אויף אז עס קען ווען זיין אנדערש, אבער דער גאסט - וועלכער איז צוגעוואוינט צו אן אנדערן סארט אטמאספער - זעט פאר זיך אָן א שיעור שינוים און חידושים.

עס איז זייער לייכט צו אפשאצן די שווערקייטן פונעם פריערדיגן דור

אזוי אויך זעט מען בחוש, אז ווען דער שפעטערדיגער דור קוקט אויף צוריק צום פריערדיגן דור - זעען זיי אזוי קלאר אלע טעותים און פראבלעמען וואס זיי האבן געמאכט - אין דער צייט וואס די מענטשן וועלכע האבן געלעבט אין יענער צייט - האבן דאס נישט באמערקט. **לדוגמא:** וועט עס קען אביסל היסטאריע און ער ליינט איבער די תקופה פון 'גירוש ספרד', וואס מען האט נישט געלאזט היטן אידישקייט, און טייל זענען אוועקגעגאנגען און געבליבן ערליכע אידן, און געוויסע האבן נישט בייגעשטאנען דעם נסיון, נאר זיי זענען געבליבן וואוינען אין שפאניע אלס 'אנוסים' - וועלכע האבן זיך באהאלטן אין קעלער כדי צו היטן אידישקייט - קוקט ער זיי אָן מיט א ניכטערן בליק און וואונדערט זיך אויף זיי: **"וואו זענען היינט זייערע דורות?! זיי זענען דאך אלע אסימילירט געווארן און עס איז גארנישט געבליבן פון זיי! וואס איז געווען זייער פלאן?! וואס האבן זיי געטראכט בכלל?! פאר אביסל באקווענמליכקייט פון זיבעציג יאר - איז מען מווהר אויף דעם גאנצן 'המשכת הדורות'? און בכלל, וואס איז געווען זייער היתר צו כופר זיין אין ה' אחד אפילו נאר לפנים?"**. און עס האט טאקע נישט קיין שום נארמאלן הסבר, אבער דעמאלט בשעת נסיון - האט מען עס נישט געזען אזוי קלאר ווי היינט. וויל ווען מען איז אינעווייניג אינעם נסיון - כאפט מען נישט וואס דא טוט זיך.

וויאזוי וואלטן אונזערע זיידעס אפגעשאצט דעם דור?

כדי דורכצוטון אונזערע נסיונות פונעם היינטיגן דור, און אנצוקומען צו א לעזונג דערויף - מוזן מיר דאס דורכטראכטן ווי דרויסנדיגע מענטשן. מיר מוזן אביסל ארויסגיין פונעם 'הוה' און צוריקגיין צום 'עבר'. מיר דארפן זיך פארשטעלן ווי אונזערע זיידעס פון צוויי הונדערט יאר צוריק - וועלכע לעבן דארט ערגעצוואו אין א דערפל אין אייראפע - קומען יעצט אראפ צוגאסט פאר א טאג צוויי, און זיי זענען צו אונזער 'הלוך ילך': וואס וואלטן זיי באמערקט?! וויאזוי וואלטן זיי דאס אבזערווירט?! וויאזוי וואלטן זיי רעאגירט?! און דורכן צולייגן אן אויער און הארץ צו זייער רעאקציע - וועלן מיר ארויסהאבן דעם 'נסיון החיים' פון אונזער דור און זוכן א לעזונג און עצה וויאזוי מען קען עומד זיין אין דעם נסיון.

כי לא יטוש ה' עמו - אונזער דור אזויווי אלע דורות וועלכע געפירט בהשגחה עליונה

איידער מען צענעמט די שוואכקייטן און שווערקייטן פון אונזער דור - דארף מען וויסן, אז נישט אונז האבן געבראנגט דעם דאזיגן מצב! עס איז נישט אונזער שולד אז מיר געפונען זיך אין דעם מצב מיט די דאזיגע שווערקייטן און נסיונות! וויל דער מציאות פון 'שנות דור ודור' - איז פון די טיפסטע הנהגות וואס דער רבונו של עולם פירט זיין וועלכע בכלל און זיין פאלק בפרט! **עס איז זיכער אז דער רבונו של עולם האט דא א קלארן פלאן - וואס ער וויל אויספירן! און יעדער עובד ה' האט א חיוב זיך מתבונן צו זיין דערין, און זוכן דעם 'תכלית' און פלאן - וואוהין מען דארף אנקומען דורך די אלע נסיונות וואס דער רבונו של עולם האט דא אוועקגעשטעלט.** און אט דאס איז דער ציל פון דעם גאנצן שמועס, נישט זיך אפצורעדן און זוכן נאך און נאך פראבלעמען, נאר פארקערט, דער ציל דא איז צו זוכן 'מה ה' דורש ממך היום'.

נקודות:

מיר זוכן נישט צו באשולדיגן, אדער סתם זיך אפצורעדן אויף די נסיונות פון אונזער דור - נאר מיר זוכן צו טרעפן די לעזונג און מהלך, וואס דארט אהין וויל אונז דער רבוש"ע טראגן

מבול מים:

דער כפירה'דיגער מבול וואס די 'מי החכמה' פון 'חיצוניות' האט געברענגט

ה' אלפים ת"ר איז געווען א יאר מסוגל פאר 'חכמה' | **טאמער מען וואלט זוכה געווען - וואלט נתגלה געווארן 'חכמת התורה'** | ליידער איז דעמאלט נתגלה געווארן 'חכמות חיצוניות' פון עלעקטריק | **די וועלט איז געווארן פארפלייצט פון די 'מי החכמה'** | אלע חכמות נעמען זיך פון תורה | **עס איז א ווייטאג אז מען זעט נישט די טייערקייט פון 'חכמת התורה'** | דער התגלות החכמה האט געברענגט א חורבן אין אידישקייט | **מען האט זיך געהאלטן קלוגער ווי די עלטערן** | אויך בגשמיות קען דאס ברענגען א חורבן | **מען זיצט נאכאלץ אין דעם פחד**

אין יאר ת"ר האט זיך געעפנט א נייע וועלט פון חכמה

עס שטייט אין זוהר הק' (ח"א קיז.): **"בשנת שש מאה שנה לחיי נח נבקעו מעינות תהום רבה - ובשית מאה שנין לשתיתאה יתפתחון תרעי דחכמתא לעילא ומבועי דחכמתא לתתא"** - שטייט אורוסגעשריבן בפירוש אין זוהר הק', אז אין יאר ה' אלפים ת"ר וועט זיך עפענען די קוועלער פון חכמה. (אינעם קומענדיגן גליון וועט מען מסביר זיין באריכות, אז כאטש וואס דער זוהר הק' רעדט בעיקר פון 'חכמה דקדושה', אבער צוליב דעם מצב הדור וועלכע האט נישט געהאט די זכיה - איז עס נתהפך געווארן צו דער חיצוניות'דיגער סארט חכמה; ווי מען וועט עס שפעטער אויך אויסשמועסן בקצרה).

און דאס האט מען געזען מיט די אויגן, אז דעמאלט האט זיך געעפענט די גאנצע חכמה פון עלעקטריק און טעכנאלאגיע - וועלכע איז ווי א קוואל וועלכע קוועלט כסדר מיט פרישע חידושים און נייעגעפינסן עד היום הזה. קומט אויס, אז דער 'מצב הדור' וואו מיר געפונען זיך היינט - איז איין לאנגע המשכה, וועלכע האט זיך אנגעהויבן אין יאר ת"ר, און ציהט זיך ביזן היינטיגן טאג. (נאר היינט גייט עס מיט אן אנדערן נוסח; ווי מען וועט שפעטער מסביר זיין).

וועמען די וועלט איז כתיקונו - ווייסן אלע גוים אז דער עיקר חכמה איז 'חכמת התורה'

דער עצם התגלות פון 'חכמות חיצוניות' אויף אזא גרויסן פארנעם - אפילו אויב עס וואלט נישט ארויסגעקומען דערפון קיין שום דירעקטע שאדן צו אידישקייט - איז שוין אויך א גרויסער ווייטאג און צער פאר יעדן ערליכן איד וועלכער שפירט מיט מיטן צער השכינה און עלבון התורה. ווייל די תורה זאגט (דברים ד, ו): **"כִּי הִוא חָכְמַתְכֶם וּבִינַתְכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים"** - אלע חכמות אויף דער וועלט, קומען נאר פון 'חכמת התורה'! און חז"ל זאגן דערויף (שבת עה.) **"איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות"** - די חשבונות פון די שטערן און מזלות איז א געוואלדיגע טיפע חכמה, וואס מען קען דאס ריכטיג על פי תורה, קען מען דורכדעם וויסן אלע 'עניני הטבע' פון אויבן ביז אונטן! וויל דער רבונו של עולם האט באשאפן די וועלט מיט תורה, און נאר דורך די תורה פירט זיך די גאנצע וועלט! וועגן עס וואלט געווען דער ריכטיגער 'עולם התיקון' - וואלטן אלע אומות העולם מיט אלע זייערע פארשער, דאקטוירים און סייענטיסטן - געקומען צו די אידישע רבנים און חכמים, און מקבל געווען פון זיי די שרשים פון אלערלייי חכמות! דאס הייסט, סיי זיי וואלטן ווען אנערקענט אז 'חכמת התורה' איז מיליאנען און טריליאנען מאל 'באין ערוך' - גרעסער, טיפער און חשוב'ער - פון די טיפסטע 'חכמות חיצוניות', אזוי ווייט, אז עס איז ממש 'בטל ומבוטל', גארנישט מיט גארנישט - קעגן די טיפקייט און זיסקייט פון 'חכמת התורה'! און סיי וואלטן זיי אנערקענט, אז אלע וועלטליכע חכמות שטאמט בשורש פון חכמת התורה! עס איז נישטא קיין שום חכמה אין דער וועלט, וועלכע קומט נישט פון חכמת התורה! און אזוי איז טאקע געווען אין שלמה המלך'ס צייטן, אז אלע גוי'אישע חכמים פון דער גאנצער וועלט, זענען געקומען הערן 'חכמות שלמה'. און ווי דער רמב"ן זאגט אין דער הקדמה (לספר בראשית), אז שלמה המלך האט געוואוסט אלע טעג'דיגע חכמות פון דער וועלט - דורך די תורה! **שלמה המלך האט אודאי משיג געווען אין דער תורה אלע היינטיגע טעכנאלאגישע אויפטוען וואס זיי טרעפן אויס. און אזוי וועט אויך זיין בימות המשיח - וועלן די תורה וועט צוריקקומען צו איר ריכטיגע מדרגה - אז אלע גוים וועלן קומען צו משיח זיך לערנען חכמה.**

די הצלחה פון די טעכנאלאגישע חכמות - איז אן 'עלבון התורה'

ליידער האבן מיר נישט זוכה געווען צו די ריכטיגע מדרגה פון 'תורה בתפארתה', און נישט בלויז וואס מיר קענען נישט דערגיין דורך די תורה אלע אנדערע חכמות העולם - נאר אפילו דאס ביסל 'חכמות העולם' וואס שטייט יא בפירוש אין דער תורה - פארשטייען מיר נישט וויאזוי דאס אפצולערנען; ווי מיר געפונען אין די פוסקים - כלפי די אלע עניני רפואה וואס שטייט אין חז"ל: **"אין אנו בקיאים"** - מיר פארמאגן נישט קיין בקיאות דערין, און מיר וייסן נישט קלאר וויאזוי דאס ארבעט. און 'על זה דוה לבנו', **דאס איז א שרעקליכער 'עלבון התורה', אז די חכמי הטבע אנטוויקלען די 'חכמות הטבע' מער און מער - אָן דעם וואס זיי זאלן אנערקענען אין דער גרויסקייט פון 'חכמת התורה' - וועלכע פאקט איין אלע זייערע חכמות באין ערוך**, און נאכמער ווייטאגלך: זיי ווייסן ניטאמאל אז אלע זייערע חכמות זענען נכלל אין 'חכמת התורה'! עס איז א מצב פון 'הסתר פנים' און 'עלבון התורה', וואס דער גשמיות גיבט ארויס א הכרזה מיטן גאנצן תוקף אז עס איז חס ושלום פארהאן אן 'עולם נפרד'! כאילו אז די גשמיות'דיגע וועלט האט זיך אן אייגענע טיפקייט - וועלכע איז נישט מקושר צו תורה! און יעדער ערליכער איד דארף ווייטאגן אויף דעם! בשעת וועגן מען איז מתפלל און מען ווייזט אויפן חורבן המקדש - דארף מען אויך שטארק מתפלל זיין אז עס זאל נתגלה ווערן אויף דער וועלט 'קדושת התורה' און 'גדלות התורה' - וואס דאס איז פון די גרעסטע גילויים פון כבוד שמים.

דער ווינט פון 'זיין קלוגער ווי די פריערדיגע' האט געברענגט די השכלה רח"ל

למעשה האט זיך עס נישט געענדיגט בלויז מיט דעם וואס די גשמיות'דיגע וועלט איז אנטוויקלט געווארן - אָן קיין ביטול צו 'חכמת התורה' - נאר דאס האט געפירט צו שרעקליכע תוצאות; ווי באקאנט אז אין יענע צייטן האט זיך אויפגעשטעלט די באוועגונג פון 'השכלה' און 'רעפארמער' - וואס דאס איז דעמאלט געווען ממש א שטארקער נסיון, וועלכע האט מיטגעשלעפט און אראפגעפירט פון וועג אסאך אידישע נשמות רח"ל. ווייל דאס אנטוויקלונג און פארגעשריטנקייט פון דער גשמיות'דיגער וועלט - האט אריינגעברענגט אין דער וועלט אזא סארט ווינט: "מיר זענען קלוגער ווי די פארצייטישע בטלנים! עס איז א נייע וועלט היינט - וואס פארשטייט אסאך בעסער! אונז דארפן נישט בלייבן שטעקן מיט דער אלטמאדישער אידישקייט, נאר מען דארף עס איבערמאכן און אנטוויקלען לויט די היינטיגע סטאנדארטן! מען דארף זיין אויפגעקלערט און אויפטרעפן א נייער וועג פון טראכטן!". און פון דעם ווינט איז געבוירן געווארן נייע שיטות און דעות וועלכע האבן אראפגעווארפן דעם גאנצן 'עול מלכות שמים', און געווארן 'אידישע גוים' רח"ל. דאס איז אלעס געווען א פרי פון דער 'חכמת הטבע' וועלכע איז נתגלה געווארן אין די לעצטערע יארן.

די 'תרעי דחכמתא' איז געווען א 'מבול' אפצומעקן קהלות בישראל

מיט א בליק אויף צוריק - פארשטייט מען די טיפקייט וואס עס ליגט אין די וועלטער פון זוהר הק', וועלכער שטעלט צו דאס עפענונג און ערפינדונג פון 'תרעי דחכמתא' אין שנת ת"ר - צום פסוק: **"בשנת שש מאה שנה לחיי נח נבקעו מעינות תהום רבה"** וועלכע רעדט זיך פונעם מבול וועלכער האט חרוב געמאכט די וועלט. וויל דער זוהר הק' זאגט (ח"ג רטז:), אז אינ'אמת'ן האט דער רבונו של עולם געוואלט געבן די תורה פארן דור המבול, נאר וויבאלד זיי האבן נישט זוכה געווען, איז עס איבערגעדרייט געווארן אויף א מבול. דאס הייסט, אז 'מבול מים' דרוקט אויס א השפעה פון 'חכמה' - וואס דאס האט זיך טאקע געפענט אין שנת ת"ר, **און 'אילו זכינו' וואלט דעמאלט אראפגעקומען א געוואלדיגע השפעה פון 'חכמת התורה', אבער 'עכשיו שלא זכינו' איז דעמאלט אראפגעקומען א השפעה פון 'חכמות חיצוניות' וועלכע האט געברענגט א רוחניות'דיגער חורבן אויף דער וועלט.**

די גאנצע וועלט איז היינט אין א סכנה פונעם אטאם באמבע - א דאנק די 'תרעי דחכמתא'

נישט בלויז האבן די 'חכמות' געברענגט רוחניות'דיגע חורבנות - נאר אפילו גשמיות'דיגע חורבנות איז עס אומשטאנד צו ברענגען - פונקט ווי דער מבול. און וועגן נישט וואס דער אויבערשטער האלט אויף אונז די רעכטע האנט ממש בדרך נס - וואלט שוין די וועלט חרוב געווארן פון די 'חכמות חיצוניות'; ווי די חכמי הטבע אליינס זענען דערשראקן פון פארשידענע סכנות וואס די 'חכמות חיצוניות' קענען ברענגען א חורבן עולם. בפרט דער אטאם באמבע, וועלכע שטעלט ממש די גאנצע וועלט אין א משונה'דיגע סכנה. דער באשעפער זאל אפהיטן טאמער עפעס א משוגע'נער אראבער אדער אפריקאנער וועט לייגן די האנט דערויף, און לויט זיינע חשבונות וועט אים אויסקומען אז ער דארף נקמה נעמען אין יענע מדינה - וועט ער נישט האבן קיין שום פראבלעם דאס צו שיסן רח"ל. קומט דאך אויס, אז די 'חכמות חיצוניות' זענען ממש א מבול וואס קען אפווישן די גאנצע וועלט, דער אויבערשטער זאל אפהיטן.

דאס אויסזאגן דעם סוד פונעם אטאם ווייזט אונז ווי קלוג זיי זענען...

בדרך אגב: דא שטארט אזוי אפן ארויס, אז אָן קיין 'תורה' איז נישטא אפילו די פשוט'ע לאגישע 'חכמה'. וויל ווי קען דאס זיין, אז דער גרעסטער חכם אין דער וועלט - וועלכער האט אויסגעטראפן דעם אטאם באמבע - האט נישט פארשטאנען אזא פשוט'ע זאך, אז אזא סוד טאר מען נישט אויסזאגן פאר קיינעם?! ווי

נקודות:

אויב ביסטו אזוי קלוג אויסצוטרעפן אן אטאם באמבע - האסטו נישט די פשוט'ע לאגיק עס צו האלטן בסוד גמור?! אזא פנים טראגט מען וועלן מען איז קלוג אָן קיין תורה!

האט ער נישט פאראויס געזען, וואספארא חורבן עולם עס וועט ארויסקומען - טאמער וועט דאס ארויסגיין פון זיין מויל?! נאר וויבאלד דאס קומט פון די 'תרעי דחכמתא' פונעם 'מבול' פון 'חכמות חיצוניות' - איז אויף דעם געזאגט געווארן דער פסוק (ירמיה ד, כב): **"חֲכָמִים הֵמָּה לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא יָדָעוּ"** - ער קען זיין דער גרעסטער קאפ פון די חכמי הטבע, אבער נאר אויף צו ברענגען 'רע', אבער די נארמאלסטע לאגיק אויף 'טוב' - פארמאגט ער נישט.

והיה תמים:

מיר ליידן היינט אויף א מאנגל אין פשוט'ע תמימות'דיגע אידן

כדי איבערצוגעבן אידישקייט מדור לדור - מוז מען האבן דעם גאנצן דור | **וויבאלד ביים קריג איז כמעט דער גאנצער דור אוועקגעגנומען געווארן - האט געפעלט דער ריכטיגער מסורה** | דער גשמיות היינט איז אויפן העכסטן פארנעם | **מה יעשה הבן נישט אריינצופאלן 'כל כולו' אין גשמיות** | די ליבעראלן זענען דוקא די גפלערנטע פראפעסארן | **זיי ברענגען אריין א ביטול צום נאטורליכן אמונה און אינסטינקט** | אויב קענסטו עס נישט איבערצייגן - איז עס נישט | **דערמיט האבן זיי אויסגעריסן די ערנסטקייט פון לעבן** | דער גוי האלט זיך גארנישט מער ווי דעם הונט | **ער ווייסט נישט פארוואס ער לעבט** | דאס איז דער ריכטיגער מבול | **ביי אונז אידן האט עס אריינגעברענגט א ביטול צום אידישן נאטורליכן געפיל** | מיר זענען געווארן קלוגע למדנים - אבער וואו איז אונזער פשוט'ע תמימות? | **עס פעלט אונז וואריימקייט צו אידישקייט** | צו א מצוה און פחד פון עבירה | **דער שכל איז פעסט אבער דאס האלט ארץ דארף א גרויסע ישועה**

כי אבי ואמי עזבוני - די 'המשכה מדור לדור' האט געכאפט א קלאפ

לאמיר צוקומען צום מצב פונעם היינטיגן דור, און מען וועט דאס איינטיילן אויף דריי חלקים. **די ערשטע שווערייקייט:** פאר אכציג יאר צוריק איז ליידער כלל ישראל דורכגעגאנגען א גרויסן חורבן וואס אזוינס איז נישט געווען מימות עולם. דער רבונו של עולם האט אפגעהאקט דעם גאנצן פריערדיגן דור, און איבערגעלאזט דערפון בלויז א קליין הייפעלע אידן, ממש א שארית הפליטה. **דער מציאות איז:** כדי איבערצוגעבן א מסורה פון איין דור צום אנדערן דור - מוז מען האבן א גרויסן ציבור אידן! ווייל ווען דער ערשטער דור באשטייט פון אסאך אידן - וועט זיין צווישן זיי א ריזן ציבור פון ערנסטע מענטשן יראי השם, און דערנאך א היבשער ציבור פון 'בני עליה' און 'בעלי מדרגה', און עס וועט אויך זיין א שיינעם מספר פון גרויסע צדיקים, ממילא וועט דאס האבן גענוג א גרויסע השפעה אויפן קומענדיגן דור - צו אנהאלטן דעם זעלבן דרך ווי דער פריערדיגער דור. אבער אויב בלייבט איבער אזוי ווייניג פונעם פריערדיגן דור, אז מען קען ציילן אויף די פינגער וויפיל בני עליה עס זענען געבליבן, אפגערעדט וויפיל צדיקי אמת פונעם פריערדיגן דור זענען דא געבליבן - איז ממש זייער שווער איבערצוגעבן וויייטער דעם המשכה אויף דער מדריגה פון פריער. און דאס איז געווען א גרויסער גורם דערצו, אז דער היינטיגער דור זאל נישט האבן דעם געפיל צו אידישקייט - וואס דער אמאליגער דור האט געהאט.

דאס לעבן איז היינט זייער באקוועם און לייכט

די צווייטע שווערייקייט פון אונזער דור: דער אויבערשטער האט אזוי געפירט אז דער גאנצער לעבנ'ס שטייגער איז היינט זייער לייכט און באקוועם, סיי מצד וואס עס איז פארהאן היינט א גרויסע 'שפע' פון גשמיות, יעדע רעגירונג מאכט זיכער צו צושטעלן די נויטיגע באדערפנישן פאר אירע בירגער, און סיי מצד וואס די טעכנולאגיע האט אוועקגענומען רובא דרובא פון די ארבעט און אנשטרענגונג וואס מען האט אמאליגע צייטן געדארפט האראווען און ארבעטן שווער. וועט האט זיך אמאל גע'חלומ'ט, אז מען וועט דרוקן איין קנעפל און עס וועט ווערן ליכטיג אין שטוב, דערנאך וועט מען דרוקן נאך א קנעפל און עס וועט ווערן פיין ווארעם אין שטוב, דערנאך וועט מען דרוקן א דריטן קנעפל און באלד וועט מען האבן א ווארימע טיי... אנשטאט צו גיין צום ברונעם שעפן וואסער - וועט מען רוקן א הענטל, און עס וועט זיך גיסן פרישע וואסער... אנשטאט צו גיין צום טייך וואשן די וועש - וועט מען דרוקן א קנעפל און ביז א האלבע שעה איז די וועש אויסגעוואשן. אנשטאט צו אפשרייבן א בריוו און ווארטן צווי חדשים ביז יענער וועט עס באקומען און צוריקנטפערן - וועט מען זיצן ביי זיך אינדערהיים און דרוקן עטליכע קנעפלעך, און רעדן מיט יענעם פערזענלעך... אנשטאט צו ברעכן די אייז פון די קאלטע מקואות - וועט מען יעדן טעג האבן אן אנגעווארימטע מקוה... דער גרעסטער גראף פון הונדערט יאר צוריק - האט נישט געהאט א צענטל פון די באקווע מלי קייטן וואס דער גרעסטער ארימאן האט היינט! **היינטיגע צייטן קען מען מאכן די ברכה פון 'שעשה לי כל צרכי' מיט א שטארקע כוונה... ווייל מען האט היינט ממש אלע 'צרכים'.** און אויב נוצט מען די היינטיגע באקווע מלי כקייט ריכטיג - איז עס אודאי א געוואלדיגער חסד און טובה.

מען איז אריינגעפאלן אין א געפערליכע 'התגשמות'

פון צווייטן זייט, האט דאס געברענגט א געוואלדיגער נסיון פון מגושמ'דיגקייט. ווייל אויב האט מען אלעמאל פון שענסטן און בעסטן - שטעלט מען זיך נישט אפ ביי דעם 'הכרחיות', נאר מען גיבט זיך נאך 'מותרות' און לוקסוס. און מיט דער צייט ווערט שוין דער פריערדיגער לוקסוס - ממש א 'הכרח', און א צווייטע זאך ווערט באצייכנט אלס 'מותרות', און אזוי ווערט כסדר דער לעבנ'ס סטאנדארט געטריבן העכער און העכער, און דער גאנצער קאפ און הארץ ליגט אריינגעלייגט אין שטותים והבלים, און מען פארגעסט אינגאנצן פארוואס מען איז דא אויף דעם 'עולם עובר'.

וויאזוי איז די טעכנולאגיע משפיע אויפן גוי

די דריטע שווערייקייט פון אונזער דור - וואס צו דעם האט מען בעיקר געוואלט צוקומען מיטן גאנצן שמועס: דער יצר פון 'השכלה' און רעפארמער איז שוין טאקע כמעט בטל געווארן היינט, אבער די 'חכמות חיצוניות' פון טעכנולאגיע און פארגעשריטנקייט איז בכלל נישט בטל געווארן, נאר אדרבה עס ווערט כסדר גרעסער און שטארקער. דער יצר הרע נוצט אויס די 'חכמות חיצוניות' - פאר אן אנדערן צווועק ווי ער האט דאס אמאל אויסגענוצט. כדי צו פארשטיין וויאזוי דאס איז משפיע אויף אונזער וועלט - דארפן מיר זיך קודם מתבונן זיין וויאזוי דאס איז משפיע אויף דער גוי'אישער וועלט. וויייל דער כלל איז דאך, אז אזויוי עס גוי'אישט זיך - אזוי אידישט זיך.

דער פארצייטישער גוי האט געהאט א תמימות פון טראגן אן 'עול החיים'

אמאליגע צייטן האט יעדער גוי געהאט א געוויסער 'ערך החיים', ער האט געשפירט אן ערנסטקייט צו מאכן זיין לעבן גוט און רעכטפארטיג! ער האט געהאט אן אחריות צו זיין א נארמאלער און באזעסענער מענטש! יעדער פארצייטישער גוי האט פארשטאנען, אז ער דארף פירן א נארמאלע שטוב! ער דארף מחנך זיין זיינע קינדער צו זיין מענטשליך און דרך ארץ'דיג! ער דארף טראגן אן עול פון מפרנס זיין א ווייב און קינדער! און אן ערנסטער גוי האט אפילו פארשטאנען, אז ער מוז גלייבן אין גאט, ווייל אָן 'אמונה' האט נישט דאס לעבן קיין פשט! אודאי איז עס געווען גמישט מיט 'אמונות טפילות', אבער צו זיין א מענטש וואס גלייבט נישט אין גארנישט - איז געווען אפגעפרעגט. און דערפאר האט דער פארצייטישער גוי געהאט א 'שמחת החיים', ער איז געווען צופרידן פון זיין עצם לעבן און פון זיין משפחה וואס ער האט אויפגעשטעלט. ער האט געשעפט נחת פון זיצן מיט זיינע קינדער ביי א טיש, און זען אז זיי זענען נארמאלע מענטשן מיט אייזדלקייט און באזעסנקייט.

דער גוי האט פארלוירן זיין חשיבות פון 'לעבן אלס מענטש'

די היינטיגע 'חכמי הטבע' האבן אריינגעברענגט אין דער וועלט א ווינט פון אויפגעקלערטקייט, אז יעדע זאך דארף מען אלעס אונטערגעברענגט דעם גאנצן מושג פון 'ערך החיים' ביים גוי. ווייל מיט א גלאטן 'שכל הישר', שפירט יעדער מענטש נאטורליך די ערנסטקייט און אחריות צו לעבן א נארמאל לעבן. אבער אויב מען רייסט אויס דעם נאטורליכן אינסטינקט און אמונה, און יעדע זאך מוז מען קענען אויפווייזן און מען קען גארנישט מסביר זיין. ווייל 'קבלת עול החיים' שטימט נישט מיט דער אויפגעקלערטער און פארקרומטער שכל. און אויף דעם יסוד האבן זיי געבויעט זייערע ליבעראלע שיטות, וועלכע וואס ווארפן אוועק דעם גאנצן 'ערך החיים' אין דער מיסט! א גוי'ענליכער היינטיגער ליבעראלער גוי איז נישט מחשיב דעם עצם זאך אז ער לעבט און טוט עפעס אויף! זיין גאנצע מציאות אויף דער וועלט - איז ביי אים איין גרויסע תמיה און פלא! און מיט דעם האבן זיי אויך צוגענומען פונעם מענטש דעם גאנצן וועלט פון זיין א 'בן אדם'! דער הונט אדער די מאלפע איז פונקט אזוי חשוב און טייער ווי דער מענטש!

דער היינטיגער גוי האט זיך אינגאנצן פארעקלט פון זיין לעבן

היינט צוטאג זענען מיר עדות צו די 'פירות באושים' וועלכע זענען געווקסן פון אט די דאזיגע פארפוילטע ליבעראלע שיטה: דער היינטיגער גוי איז אזא אומצופריידענער בריה מיט זיין טעגליכער רוטין, און דערפאר מוז ער כסדר נאכלויפן אלע תאוות רעות - כדי אנצופילן דעם דאזיגן לאָך וואס הייסט 'לעבן'! היינט זענען פארהאן הונדערטער טויזנטער גוים וועלכע זענען אנגעהאנגען אויף 'דראגס'! א מענטש וואס נעמט דראגס, שרייט אויס בקול גדול: "איך האב נישט אויף וואס צו לעבן! איך בין מיואש פון מיין גאנצן חיים!". אנדערע גוים ליגן אין די גרעסטע תועבות און השחתות שבעולם - אלעס, כדי

נקודות:

דער ווינט פון 'זיין קלוג' און פארשטיין יעדע זאך - האט פארטעמפט אונזערע תמימות'דיגע געפילן און ווארימקייט צו אידישקייט, און מיר זענען געווארן קאלטע למדנים...

דרכי הצדיקים

הרה"ק **רבי ישכר דוב** מבעלזא זי"ע - י"ד כ"ב חשון

פעם אחת שבת הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע בעיר ראזוואדוב אצל הרה"ק מראזוואדוב זי"ע, והיה זה בעת גמר השידוך בין אחד מנכדיו עם בתו של הרה"ק מפלאנטש זי"ע בנו של הרה"ק מראזוואדוב, והגיע הרה"ק מבעלזא לעיר ראזוואדוב לרגל קישור החיתון ונשאר שם על שבת קודש. אכן אחר זמן מה נפטרה ל"ע בתו הכלה של הרה"ק מפלאנטש בעודה ילדה קטנה זמן רב לפני המועד המיועד לחתונה. כעבור שנים רבות התבטא פעם בנו כ"ק מרן רבינו הזקן זי"ע על כך, כי השידוך הזו לא נעשה אלא בכדי שיתהוה קשר בין שני צדיקים אלו, כי מאז אותה שבת שהיו ביחד נתקשרו יחד בקשר אמיץ.

כ"ק רבינו הזקן היה אז אברך צעיר כבן חמש עשרה שנים, ובמשך כל אותה ביקור הלך אחר הרה"ק מבעלזא, וכמעט לא הרפה מלעקוב אחריו במשך השבת כולה. בליל שב"ק לפני שנכנס הרה"ק מבעלזא לעריכת השולחן, פנה אל רבינו הזקן ואמר לו: 'מ'וועט דיך שטופן ביים טיש, וועסטו קומען מיט מיר, וועט מען דיך נישט שטופן' (הרי ידחפו אותך אצל השולחן, ובכן תבא עמי, וכך לא ידחפו אותך). התלוה אליו רבינו הזקן בדרכו אל ה'טיש', ויהי בכניסתו לביהמ"ד אמר הרה"ק מבעלזא אל העומדים בפתח: 'לאזט פלאץ פאר דעם זקן' (הניחו מקום לזה הזקן), והתכוון על רבינו הזקן אע"פ שהיה אז אברך צעיר. כמובן שמיד התפנה מקום, ונכנס רבינו הזקן עמו בנחת, הסתובב הרה"ק מבעלזא ואמר לרבינו הזקן בפשטות: 'איך האב דיר גזגאגט, אז דו וועסט קומען מיט מיר וועט מען דיך נישט שטופן...' (הרי אמרתי לך כי אם תבא עמי לא ידחפו אותך...).

ולפלא כי כינה אותו 'דעם זקן', ואכן רבינו הזקן האריך ימים הרבה, ולפני המלחמה היה נחשב לזקן אדמו"רי גאליציע. וגם כינוהו בפי החסידים היה תמיד 'דער אלטער רָב' (רבינו הזקן), [להבחין בינו לבין בנו כ"ק רבינו זי"ע, אשר נתמנה בחייו להיות הרב בסטיטשין (כשרבינו הזקן עבר לגור בעיר טארנא) ואותו היו מכנים 'דער יונגער רב' (הרב הצעיר)].

אחר אותה שבת התבטא הרה"ק מראזוואדוב לבניו הק', כי הוא מקנא את 'מדת ההשתוות' של הרה"ק מבעלזא, שאין הכבוד תופס מקום אצלו בכלל [כמ"ש בחובת הלבבות (שער יחוד המעשה פ"ה) ששוה אצלו השבח והגנאי], כי אמר שהבחין בו שאין אצלו שום נפקא מינה אם הוא בין אלף עצים, או בין אלף חסידים. והוסיף ואמר: 'פאראייטישע רב'ס האבן זיך געבראנט די הענט אויף דעם, און ער האט עס אזוי...' (צדיקים הקדמונים היו שורפים את ידיהם בסיגופים להשיג מדריגה זו, והוא יש לו את זה כך בניקל...).

במשך אותה שבת נעשה רבינו הזקן מאוד בידידות עם בנו של הרה"ק מבעלזא ה"ה הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע, שהיה בערך בן גילו, ודברו ביניהם הרבה שיחות בענייני חסידות, ומאז נעשה ידידות ביניהם שנמשך כל השנים.

.....

בשנות המלחמה העולמית הראשונה כאשר שהה כ"ק מרן רבינו זי"ע בגלות ב'פעסט' אשר במדינת אונגארן, נסע במיוחד לבקר בהיכלו של הרה"ק מהרי"ד מבעלזא [כנראה בעת שהיה ב'מונקאטש'], וקיבלו הרה"ק מבעלזא בידידות רב. ולפני בואו של רבינו ישב הרה"ק מבעלזא כאשר ידיו הק' עטופות באיזה בגד, אכן כאשר נכנס רבינו פתח הרה"ק את קישורי הבגד, ואמר: 'צו אייך קען איך געבן שלום אָפן מיט די האנט, איך קען נישט ליידן ווי די אונגארישע חסידים קושן מיר די האנט...' (אליכם יכול אני לתת שלום עם היד גלויה, איני יכול לסבול את החסידים בני אונגארן שמנשקים את ידי...). אחר כך שוחח הרה"ק שיחה נעימה עם רבינו, ובתוך הדברים אף אמר לו: 'דו ענדלסט דעם טאטן' (דומה הנך לאביך - רביה"ז), שהרי הרה"ק מבעלזא הכיר היטב את כ"ק רבינו הזקן כאמור, והיה בידידות עמו.

.....

זקני הרה"ח ר' נטע שארף ז"ל היה ממשפחת חסידי באבוב, אבל בילדותו למד אצל מלמד שהיה חסיד בעלזא, והלה קירבו לחסידות בעלזא, עד שנהיה חסיד נלהב של הרה"ק מהרי"ד מבעלזא והיה נוסע אליו בקביעות בכל שנה לראש השנה ולחג השבועות. ולאחר פטירתו המשיך אצל בנו כ"ק הרה"ק מהר"א זי"ע, [ועם זאת היה ממשיך לנסוע בקביעות גם אל הרה"ק ה'קדושת ציון' מבאבוב זי"ע הי"ד]. וסיפר זקני: שנה אחת בראש השנה היה ציבור גדול מאד אצל הרה"ק מהרי"ד מבעלזא, ובעת התפלות עמדו כולם צפופים בדוחק רב, אכן לפני תקיעת שופר התרבה הדוחק ביותר. וכאשר עמד הרה"ק מבעלזא לפני התקיעות, אמר אל החסידים: 'שטופט אייך נישט! שטופט אייך נישט! ברוך ה' אונזערע תקיעת שופר וועט מען היינט הערן פון איין עק וועלט ביז די אנדערע' (אל תדחפו! אל תדחפו! ברוך ה' את תקיעת השופר שלנו ישמעו היום מקצה העולם ועד קצהו).

כאשר היה הרה"ק מהרי"ד מבעלזא ב'האלאשיץ' (אחר המלחמה העולמית הראשונה) היה זקני עדיין בחור, ואז נסע גם לקראת חג הפסח לשהות בצלו של הרה"ק מבעלזא. והנה הרה"ק מבעלזא היה נוהג לומר 'פשעטיל' (פלפול) בשעת שריפת החמץ בערב פסח בעודו עומד אצל האש, וירא זקני כי הרבי מתחיל לומר תורה והוא אינו יכול לשמוע דבר, הלך ונדחף בין העומדים עד שהגיע ממש סמוך אל הרה"ק מבעלזא, ונעמד שם כמעט בינו לבין האש, ושמע את כל הפלפול בענין בדיקה וביטול חמץ. כאשר ראה הרה"ק מבעלזא את זקני שנדחף כ"כ סמוך לאש, הרים בידיו הק' את ה'גארטיל' שלו והצליף בו קלות (ער האט אים געגעבן א 'שמיץ' מיטן 'גארטל), והיה זקני מחשיב זאת כל ימיו לזכיה גדולה. אחר כך במשך כל היו"ט שלח הרה"ק מבעלזא שיריים מיוחד אל הבחורים של עיר ביאלע-ביליץ, באמרו שיתנו אל ה'ביאלער בחורים' שזקני היה אחד מהם (שאביו גר בעיר ביאלע-ביליץ), וכנראה משום שרצה לפייסו על מה שהקפיד עליו.

אויסצורייסן פון זיך דאס לעצטע פינטעלע מענטשליכקייט וואס איז נאך געבליבן ערגעצוואו! אזוי אויך, זענען היינט פארהאן יעדן טאג מעשיות מיט גוים וועלכע נעמען זיך דאס לעבן! און זיי זענען באמת גערעכט, ווייל אויב איז דער לעבן אזוי ליידיג פון באדייט, האט דאך טאקע נישט קיין פשט צו ממשיך זיין מיט אזא לעבן! אט דאס איז דער פשוט'ער אפטייטש פון די 'תרעי דחכמתא' וועלכע האבן זיך געעפנט, און געברענגט א מבול און חורבן אויף דער וועלט.

וויאזוי די טעכנעלאגיע איז משפיע אויפן איד

להבדיל בין ישראל לעמים: פונקט ווי די 'חכמות הטבע' האט אויסגעריסן פונעם גוי דאס תמימות פון זיין אן ארנטליכער און באזעסענער גוי - אזוי האט די 'חכמות הטבע' אויסגעריסן פונעם איד להבדיל, דאס תמימות צו זיין אן ערליכער און געטרייער איד. דער ווינט פון זיין אויפגעקלערט און אלעס פארשטיין מיטן שכל - האט זיך אויך אריינגעכאפט צו אונזער מחנה, נישט אויף אוועקצואוואנדערן די אמונה חס ושלום, אבער אויף אזויפיל האט עס אויפגעטון, אז דער שכל איז דער גאנצער זאך, און דאס אידיש הארץ איז נישט אזוי חשוב און אנגעזען.

די חכמות האבן אפגעקילט די ווארימקייט צו אידישקייט

אין אנדערע ווערטער: אויב אמאליגע צייטן האט דער יצר הרע געצילט צו אפ'שמד'ן און גענצליך אוועקרייסן אידן פון אידישקייט מכל וכל - וואס אויף דעם וועלן אלעמאל שטיין הונדערטער טויזנטער אידן וועלכע וועלן מלחמה האלטן בחרב וחנית און זיך נישט לאזן - איז ער אויפגעקומען מיט א נייע מהלך: **ער נוצט די 'חכמת חיצוניות' צו אפ'הרג'ענען די תמימות'דיגע געפילן צו אידישקייט!** ער לאזט בלייבן א איד בחיצוניות מיטן גאנצן טראגע און מיט אלע מנהגים און דקדוקים, אבער ער קילט אפ דעם גאנצן ווארעמקייט צו אידישקייט.

צווישן אמאל און היינט - דער פארצייטישער 'תמימות' און 'אמונה פשוטה' פעלט היינט

אט דאס איז דער הויפט חילוק צווישן די צורה פון א חסיד'ישער בחור און אינגערמאן פארצייטנס - ביז א חסיד'ישער בחור און אינגערמאן היינט! די אלע פארצייטישע חסיד'ישע אידן וועמען איך האב געקענט, אפילו די גאר פראסטע און פשוט'ע - וועלן זיי האבן געראדט פון צאנזער רב, אדער פון סיי וועלכן צדיק - זענען זיי געווארן אינגאנצן צוקאכט! עס איז נישט פארצושטעלן, מיט וועלכן 'ביטול' און 'אמונת צדיקים' זיי האבן געראדט! אדער וועלן זיי האבן געראדט פון 'תורה' - האט מען געשפירט אין זייערע וועלטער דעם 'אהבת תורה' מיט וואס זיי זענען דורכגעפרעגלט! וועלן זיי האבן געראדט פון א 'מצוה' - האט מען געהערט פון צווישן די שורות דאס 'חביבות המצוה' וואס ברענט אין זיי! וועלן זיי האבן געראדט פון אן 'עבירה' - האט מען געהערט דעם ציטער און 'יראת חטא' וואס האט זיי דורכגענומען! וועלן זיי האבן געראדט פון 'אמונה' 'בטחון' און 'השגחה פרטית' - האט זיך געשפירט אזא ריינקייט און שטארקייט פון 'אמונה פשוטה'! ווידעראום, א חסיד'ישער בחור און אינגערמאן בזמן הזה - אפילו אויב אינעם 'חיצוניות' קלאפט אלעס מורא'דיג, ער גייט אנגעטון מיטן גאנצן חסיד'ישן לבוש און פירט זיך מיטן גאנצן חסיד'ישן התנהגות - אבער עס פעלט דער 'אינהאלט' וויאזוי א אידיש הארץ פילט! עס פעלט דער תמימות'דיגער מהלך המחשבה וויאזוי א איד טראכט! דער פארצייטישער פשוט'ער איד וואלט זיך טאקע געקענט פארשטעקן פאר זיין גאונות און ידיעות, אבער יענער איז געווען אסאך וואראמער און אסאך מער אידישליך 'באין ערוך'.

אז מען ווייסט די מחלה קען מען זוכן א היילונג

כלל הדברים: ביז אהער האט מען קודם דורכגעטון - מיט א בליק פון א דרוסנדיגער - דעם 'מצב הדור' וואו מען שטייט היינט. וואס פון איין זייט האט מען זייער מעלים געווען פון אונז די רוחניות'דיגע כוחות! און פון צווייטן זייט האט מען זייער שטארק מגדיל געווען די גשמיות'דיגע כוחות אויף א מורא'דיגן אופן! מען האט אונז אריינגעווארפן אין א באקווערמע עולם הזה - וואו דער גשמיות נעמט ארום דעם מענטש פון אלע זייטן. און דאס ערגסטע: מען האט אריינגעגעבן אינעם דור א ווינט פון 'חכמה' און אויפגעקלערטקייט - וועלכע פרעגט אפ דעם גאנצן פארצייטישן תמימות! יעדער איינער האלט זיך קלוג און גערייבן, און עס פאסט נישט צו זיין דער נאַר וועלכער גלייבט אזוי שטארק און גאנץ - ביז ער זאל קענען לאזן א טרער! אט דאס איז דער מצב פון אונזער דור. און יעצט דארף מען מטכס עצה זיין, וואס מען טוט אין דעם מצב. (המשך אינעם קומענדיגן גליון אי"ה).

כל הזכויות שמורות
למכון תולדות יהודה סטיטשין
אין להעתיק שום חלק מגליון זה בלי רשות המערכת

מערכת השיעורים
תולדות יהודה סטיטשין

ארה"ב: 718.536.2347
ארה"ק: 072.3323310
ענגלאנד: 033.0175.9024
קאנאדע: 438.771.1003

לקבל הגליון מדי שבוע במייל,
לסדר מוקד הפצה, ולתרומות:
gilyondoeihu@gmail.com | 347.662.3229

718.484.2189 ישר